

Sängvätaren vid Norrtullsgatan

1950

Det är inte mycket som en liten pojke vet om omvärlden vid nio års ålder. Om krig och om fred eller om politik och vetenskap finns ännu inga utvecklade tankegångar eller definierade åsikter. Det som en liten pojke dock tänker på är det smala nuet som nås av synintrycken, lukterna, och ljuden – ögonblicksbilder som fogas samman till den upplevda och egna verkligheten.

...

Färden från tryggheten i förortens Gröndal, över Liljeholmsbron, genom Södermalm, och vidare norrut ledde så småningom till Odenplan. Pojkens mor höll honom hårt om armen när de klev över vägen och vidare in på Norrtullsgatan. Det annalkande 50-talets bilism kontrasterades mot de frustande brukshästarna som arbetade flitigt vid Hamburgerbryggeriet. Pojken drog klagande i moderns tröjärm, besvärad av den söta maltdoft som spreds inifrån bryggerhusets kokkär.

Högklackat dagen till ära klapprade modern på i sin raska gång vidare längs med Norrtullsgatan samtidigt som pojkens steg släpade motvilligt efter. Vid kvarteret Mimern tornade det jättelika tegelkomplexet upp sig. I nyrenässansstil utstrålade den röda byggnaden stramhet, rikedom och auktoritet. Utifrån såg det kanske inte ut som att det innanför väggarna till byggnaden rumsterade sjuksköterskor och doktorer i steril utstyrsel som gick från avdelning till avdelning och behandlade den yngsta kategorin av patienter. Innanför väggarna till den pediatrika kliniken på Norrtullsgatan 14 fanns dock en mycket välrenommerad institution för barnavård.

Pojken såg utforskande på den bastanta förestånderskan som tog emot dem i ett av de sju expeditionsrummen i den västerbelägna administrationsbyggnaden. "Det här är Sven Abrahamsson", sade modern till förestånderskan som antecknade med snirklig handstil i ett överfullt anteckningsblock. Med en lätt men bestämd rörelse föste modern pojken framför sig. "Vi har hört så väl om er institution. Ni förstår, mardrömmarna och sängväteriet har blivit olidligt." Det stockade sig i halsen på modern innan hon mer ångersamt fortsatte. "Kanske kunde ni hjälpa vår pojke bättre om han fick lov att stanna här en tid?". Pojken verkade inte reagera på moderns känslomässighet. Istället studerade han noga hållaren med pennor på skrivbordet framför honom – bläckpennor, blyertspennor, en linjal och några kvadratiske radergummin. "Det får doktorn avgöra", svarade förestånderskan innan hon hastade ut i korridoren.

En stund senare hördes röster utanför dörren till det kvava expeditionsrummet. Modern mötte doktor Lindholms blick när han steg in i rummet. Hon upprepade motvilligt samma uppmaning för den reslige doktorn som försäkrade modern om att pojken skulle bli tagen väl hand om. Med det kyliga stetoskopet undersökte doktorn lungorna och hjärta på den lilla pojken. Samtidigt talade han lätt med modern. "Inga tidigare besvär med hosta?"

Nässelutslag?” Modern skakade på huvudet som svar på doktors frågor innan den bastanta förestånderskan åter klev in genom dörren till expeditjonsrummet. “Visa fru Abrahamsson och hennes pojke upp till avdelningen för sängvätare. Jag kommer upp till kvällen för att instruera beteendeterapin”, sade doktor Lindholm innan han själv stegade ut genom dörren och till vänster genom korridoren mot den norra paviljongen.

Förestånderskan visade modern och den lille pojken ut på innergården och över gårdsplanen till den södra paviljongen. Den tunga trädörren gav ifrån sig ett gnisslande läte när den öppnades ut mot gården. Moderns klackskor klapprade än mer markant mot det bonade parkettgolvet. Pojken beundrade de rundade innerväggarna i sten och den höga takhöjden i de salar som passerades när de gick djupare in i byggnadens vänstra flygel.

De stannade utanför ett lite mindre rum i slutet av korridoren. Fyra små sängar, två till höger och två till vänster, utgjorde den sterila interiören, och i taket hängde en ensam glödlampa. Så här vid lunchtid fylldes dock rummet av ljus från de tre massiva fönstren som bjöd in sommarvärmen i den annars stenförklädda salen.

. . .

En liten pojke vet lite om en moders saknad. Han vet lite om vad det krävs av en moder att säga adjö, om än bara för stunden. Istället dras pojken till ljudet från bryggeriet nere på gatan, till synen av flickan i sängen bredvid och till lukten av desinfektionsmedlet i väggarna. Modern hade lämnat pojken, dagen hade gått mot kväll, och spårvagnen gnisslade förbi nere på Norrtullsgatan en sista gång den kvällen.

Klockorna

Ett skarpt ringande ljud fortplantade sig i sovsalen där de fyra barnen låg och sov. Pojken rycktes ur sin oroliga sömn och vände uppmärksamheten mot det metalliska skallrandet som kom från andra sidan rummet. En sköterska kom in med raska steg, stängde av klockan, och föste bryskt med sig den unga flickan som hade sovit i sängen. Dörren knarrade till innan den stängdes och som om inget hade hänt föll pojken tillbaka i sin djupa men oroliga sömn.

En stund senare smattrade det till igen. Pojken vaknade åter till av ljudet av öronbedövande metallskrammel för att upptäcka att det denna gång tjöt från hans egen sida av rummet. Pojken kände de våta och klibbiga lakanen mot benen samtidigt som kallsvetten spreds längs med ryggen. En sköterska ryckte tag i honom och drog med honom ut i korridoren. Han uppmanades att sätta sig på en potta i sanitetsrummet bredvid sovsalen. Grusig i ögonen lydde pojken samtidigt som det återigen hördes dova ringande ljud från sovsalen bredvid.

. . .

Barn lär sig snabbare än vad man kan ana. Klockor som ringer vid förnimmelser om fukt i sängen på natten gör dem medvetna om sina tillkortakommanden. De sluter sig och drar sig

för att omfamna nattens ankomst. De går miste om gåvan att drömma och att sträva. Klockorna gjorde att barnen snabbt lärde sig att de var sängvätare.

Majlis

I vanlig ordning föstes sängvätarna över gårdsplanen till köksbyggnaden för tvätt och morgonmål. Tvålen från badet gjorde huden sträv mot de nytvättade, stela sjukhuskläderna. Köksbiträdet slevade upp mannagrynsgröt i en kantstött porslinsallrik som gjorde sängvätarna sällskap under den vanligtvis tysta morgonstunden.

Kvällen innan hade en ny flicka tagit plats i sängen bredvid pojken i sovsalen. Klockan hade ringt fler gånger än vanligt under den gångna natten, men flickan som nu satt mitt emot den lille pojken verkade inte särskilt brydd. Hon verkade inte lika skamsen som de andra sängvätarna. Med sitt finkammade blonda hår och livfulla ansikte stack hon ut från mängden i den trånga matsalen. "Majlis heter jag", sa den lilla flickan medan hon räckte fram handen mot pojken. "Sven", svarade pojken med en förvånad min. "Min far tycker att jag är helt oanständig som inte kan knipa ihop blåsan om nätterna. Men inte kan jag styra över vad jag gör när jag sover", fortsatte Majlis. "För att jag ska få börja på Vasa Realskolan säger far att jag måste växa upp och sluta väta sängen". Den lilla pojken satt tyst och tog in det som Majlis slängde ur sig samtidigt som han höjde handen till svar på Majlis utsträckta hand. Majlis talade moget och vuxet, men hon var nog inte mer än ett år äldre än honom själv. Det var som om hon hade sett världen, förstått vad inga andra barn förstod.

Efter att Majlis kom till den pediatriiska kliniken gick dagarna allt snabbare. Sängvätarna blev ett allt mer sammansvetsat gäng. Medan några fick lov att åka hem igen kom nya barn att fylla sängarna i sovsalen upp i södra paviljongen. Majlis och den lilla pojken var dock kvar, som konstanter i ett omtumlande universum.

...

Efter middagsmåltiden en sval torsdag i juli ryckte Majlis tag i den lilla pojken som redan var på väg ut genom dörrarna tillbaka till den södra paviljongen. Hastigt gav Majlis en linsäck till pojken som förvånat såg på Majlis. "Håll hårt i den här. Du behöver den senare ikväll", viskade Majlis med sin skarpa flickröst. "Varför då?" "Du får se sen". Tillsammans gick de sedan lunkandes tillbaka till den södra paviljongen och gjorde sig redo för behandlingsterapi med doktor Lindholm. I vanliga fall uppskattade pojken samtalen med doktorn, men idag såg han mest på klockans långsamma tickande i väntan på att mötet skulle sluta och att dagen skulle övergå i kväll.

Under middagsmålet sade Majlis åt honom att han skulle lägga sig som vanligt den kvällen och att hon skulle väcka honom när det var dags. Efter att sköterskan hade nattat sängvätarna och stängt dörren till sovsalen väntade pojken i minst tre kvart med linsäcken tätt intill kroppen innan Majlis knackade honom försiktigt på ryggen. "Lägg säcken under täcket så det ser ut som att du ligger och sover", viskade Majlis. "Då blir vi inte upptäckta av sköterskorna

när de kommer in vid klockringningarna”. Lydigt placerade pojken säcken under täcket och i det dunkla ljuset såg det nästan ut som att han fortfarande låg och sov där i sängen.

Pojken tassade först genom korridoren med Majlis hack i häl. Tyst svängde de runt hörnet ned till andra våningen innan de fortsatte nerför stentrappan som ledde till bottenvåningen. Entrédörrarna knarrade ljudligt när de gled upp precis så att pojken och Majlis kunde klämma sig ut. Snabbt sprang de Norrtullsgatan upp mot Odenplan. Vid Gustav Vasas kyrka stannade Majlis till och hukade sig ned bakom en buske. “Sätt dig”, sade hon och pekade mot husfasaden på andra sidan Karlbergsvägen. Där lös lamporna livfullt som kontrast till den annars sovande staden. Personer kom och gick från Café Tranan under hela natten och genom fönstren spelades en film upp framför pojkens nyfikna ögon. Det var något lugnande över de fladdrande stearinljusen, skratten och dansen inne på ölbaren, och det dröjde inte länge innan pojken somnade med huvudet vilandes mot Majlis axel.

När morgonens första spårvagn susade förbi nere på Odengatan vaknade pojken till. Han reste sig upp och hann notera de torra sjukhusbyxorna innan Majlis knackade honom på ryggen. “Vi måste tillbaka till sovsalen innan det är dags för väckning”.

...

Pojken lärde sig om vänskap och om trygghet. Medan linsäcken vilade sött i sovsalen borta vid sjukhuset stirrade pojken in genom rutorna till Café Tranan, och de nattliga äventyren med Majlis blev någonting som pojken såg fram emot. I buskarna nedanför Gustav Vasas kyrka började pojken drömma och längta, längta efter livet och friheten.

S:t Matteus kyrka

Det blev inget spanande vid Café Tranan kvällen innan. Majlis hade feber på kvällen och doktorn var orolig att hon hade insjuknat i mässlingen. För att inte sprida den eventuella smittan beslutades det om att Majlis skulle spendera några dagar på isoleringsavdelningen som låg vid utkanten av sjukhuskomplexet ner mot Hagaparken.

Mannagrynsgröten till morgonmål smakade inte av samma hopp och förväntan som den gjort de senaste dagarna. Inte heller potatismoset och det kokta köttet smakade lika gott som när Majlis hade suttit i stolen mitt emot. Pojkens dag fylldes av rastlöshet och för första gången av en gnutta hemlängtan. Den terrakottadekorerade tegelfasaden hade alltid fascinerat pojken med sin ståtliga hållning och pondus. Ibland hade han till och med låtsas vara en rik affärsdirektör som skred genom korridorerna och beskådade sina ägor. Idag tänkte han dock på mor, far, och på bröderna hemma i Gröndal. Hade de det bra? När skulle de komma och hämta honom?

Morgonen efter vaknade pojken återigen i våta sängkläder, och när han kände linsäcken mot fotknölarna väcktes en idé inom honom. När sängvätarna lekte på gårdsplanen efter morgonmålet drog sig pojken undan och in i södra paviljongen. Han hade lärt sig hur man

skulle öppna entrédörren mot Norrtullsgatan utan att den gnisslade, och innan någon hade märkt att han var borta sprang han mot Odenplans frihet. Precis efter den ståtliga grinden in till hamburgerbryggeriet fick pojken syn på doktor Lindholm som kom gående rakt mot honom i folkvimlet. Snabbt vände pojken på klacken, sprang över gatan, och hoppade impulsivt på spårvagnslinje 14 vid korsningen Norrtullsgatan-Frejgatan.

Det fläktade friskt i håret när vagnen rullade längs med Norrtullsgatan. Den svängde vänster upp på Vanadisgatan och vidare mellan husfasaderna. "Slutstation!", skrek konduktören vid Vanadisplan innan passagerarna gick som på autopilot av spårvagnen och vidare längs med gatorna. Konduktören fick syn på pojken i sjukhuskläder som satt kvar på en av platserna. "Hur står det fatt pojkspoling?", sade konduktören förundrad. Precis innan konduktören fick tag i den stela sjukhusklädseln reagerade pojken och slank under konduktörens arm och hoppade sedan av spårvagnen. "Stanna!", ropade konduktören samtidigt som pojkens ryggtafva rörde sig tillbaka nerför Vanadisvägen.

En stor och tung trädörr stod öppen en bit ner på gatan. Pojken smet in genom dörren och vidare genom vestibulen och in i kyrkorummet. Han häpnades av de höga valven i nygotisk stil, det treskeppiga kyrkorummet klätt i kalksten och den ståtliga trästatyn av S:t Matteus. Till tonerna av psalmen "Bred dina vida vingar" kröp pojken in vid en av de bakre kyrkbänkarna. Gudstjänstens psalmer inbringade en känsla av ro och trygghet hos pojken likt den vid Gustav Vasas kyrka. Även om dagen ännu inte hade spirat kände pojken sina ögonlock tyngas ned. Utmattad av den senaste tidens nattliga äventyr med Majlis och av den nyfunna ron i S:t Matteus kyrka slumrade han till där i bänken av ek och tröst.

. . .

Tänk på de många platser där en pojke kan lära sig om tillvaron. Kyrkan lär om livet och om döden, om godhet och moral. Saknad och längtan kontrasteras mot den gudalika interiören när predikan får pojken att höra om religion och tro. Ögonblicksbilderna adderas med tiden likt grässtrån på en äng eller sandkorn på en strand. Bilderna blir med tiden till upplevelser och erfarenheter som sedan vävs samman och skapar filmen vi kallar livet. Pojken träffade aldrig Majlis igen, men han fortsatte att lägga linsäcken i sängen om nätterna för att smita ut till busken nedanför Gustav Vasas kyrka. Inom honom levde minnena av Majlis kvar – ögonblicksbilder som gjorde honom trygg.

Observatoriekullen

Födelsedagar var inget pojken hade firat förut. Med tre bröder i en liten lägenhet i Gröndal fanns det inga stora medel över till presenter och firande. En ljummen augustimorgon fick pojken dock uppleva glädjen av en gåva. I dörröppningen till sovsalen stod en stadig kvinna med klackskor dagen till ära. "Mor!", utbrast Sven som kvickt omfamnade sin moder. "Hej min son!" Hon omfamnade honom varmt och länge innan hon med ett vant grepp om armen på sin son föste hon honom framför sig genom korridoren, nerför stentrappan, över gårdsplanen, och in i administrationsbyggnaden.

Den bastanta förestånderskan tog återigen emot den lilla pojken och hans moder i ett av expeditionsrummen. Läkaren anslöt minuter senare och efter medicinska termer, lyckönskningar, varma tack från modern, och en formell handskakning stod modern med sin son utanför entrén till den pediatriiska kliniken vid Norrtullsgatan 14 – förenade och lyckliga.

Modern hade dagen till ära förutom klackskorna även packat med ansjovismackor och kokt potatis. Istället för att vänta in spårvagnen vid Odenplan travade de vidare upp på observatoriekullen. Modern förklarade för pojken om observatoriet och om astronomi. Hon förklarade om stjärnor och om planeter. Det pojken dock såg var hustaken som bredde ut sig från väst till öst, spårvagnslinje 14 som gick nerför Norrtullsgatan. Han hörde skratten från Café Tranan, och kände ända upp på kullen doften av jäst och öl från Hamburgerbryggeriet. Ändå tänkte modern att pojken verkade så vuxen och mogen, nästan som att han förstod det hon gjorde – det som en vuxen gjorde.

. . .

En pojke växer snabbt upp och lär sig om sjukdom, om liv, om död, och om saknad. En pojke lär sig om närhet och om vänskap, om trygghet och oro. När filmerna som är våra liv regisserats klart läggs de på hög för att glömmas bort. Sängvätarna vid Norrtullsgatan är sedan länge borta, men den röda tegelfasaden fortsätter att förundra och beröra. Den pediatriiska kliniken blev äldre- och mentalvårdsanstalt för att sedan husera skola och utbildningsverksamhet. Där en elev idag läser om vetenskap, om samhället, och om politik låg sängvätarna i klockornas metalliska ringande. Är det inte märkligt hur det här med tid och perspektiv fungerar? Saker kommer och saker går, medan vissa ting består. Tänk att de rundade väggarna och det bonade parkettgolvet innanför de tjocka, röda tegelväggarna till Norrtullsgatan 14 förmår vittna om det bortglömda och det gångna, om ögonblicksbilder som aldrig kommer åter.